

CICERÓ, LECTURA NECESSÀRIA

Ramon ALCOBERRO

Era l'ensopidíssim autor de la terrible frase: *Quo usque tandem abutere, Catilina, patientia nostra?*, que va acabar amb la paciència de generacions de batxillers. Però ara Ciceró torna. El polític i retòric romà, defensor acèrrim de la constitució republicana, assassinat per la seva crítica a Marc-Antoni, l'any 43 abans de Crist, arriba a les llibreries com un triomfador. Als darrers anys les seves obres morals i polítiques s'estan redescobrint arreu, potser perquè es busquen referents clàssics per entendre el món d'ara mateix.

Ciceró començà a tornar en ambients acadèmics d'arreu, sobretot, des que el va posar de moda Jon Favreau, el joveníssim redactor dels discursos més significatius d'Obama entre 2007 i 2013, i inventor del famós eslògan *Yes, We Can*. Favreau havia estudiat amb els jesuïtes, que sempre han considerat Ciceró com el model de retòrica política, i va aplicar les receptes més clàssiques als discursos d'un personatge aleshores desconegut, que no passava de ser un líder afroamericà de Xicago. L'èxit va ser total. El període ciceronià, la gran oratòria, inflamada i capaç de trametre esperança, és tota una alternativa als discurs tecnocràtics i desanimats, farcits de xifres que no atrapen ningú. Obama, com Ciceró, ha estat un *homo novus*, algú que aportava saba nova al sistema i no estava vinculat a les famílies tradicionals que (a Amèrica com aquí) es reparteixen el poder. Una expressió de nova energia (qui sap si finalment malaguanyada?) demanava una nova forma de parlar. I en aquest sentit, l'èxit del retorn a Ciceró ha estat total.

En una societat com la nord-americana, molt acostumada al sermó religiós, ja prou ampul·lós, Obama ha resultat un orador imbatible al llarg de tota la seva presidència. No posseeix el rècord de Churchill, que entre 1900 i 1950 va pronunciar de mitjana un discurs setmanalment, però déu n'hi do. La seva retòrica ha servit perquè, una mica a tot arreu, el model discursiu ciceronià torni a estar present en l'àmbit polític. Obama, com Ciceró, s'ha esforçat més a semblar raonable que a reivindicar la seva raó, convençut que, en tot cas, la raó ja la hi dinaria el temps. Tots dos creuen (Ciceró ho va explicitar en la *Defensa de Murena*), que la política no és només una qüestió de mèrits, sinó de capacitat per generar confiança. Ciceró i Obama en política són dos escèptics, més inclinats al pensament probabilístic i a la versemblança que a la veritat. Són dos tímids que es deixen anar en els seus discursos i que no aspiren a aconseguir lleialtats permanents. Els interessa més treballar l'estratègia i l'enginy, l'argumentació i la mobilització de sentiments que la profunditat. Un orador ideal serà un home capaç de fer la síntesi entre el legislador just i el filòsof profund. Però, sobretot, un bon orador és l'exacte contrapès del guerrer.

Al *Brutus*, Ciceró ens dóna alguna clàssica sobre el que ha de ser la bona retòrica. En traducció d'Eduard Valentí i Fiol: [quan parlis] ... *afegeix-hi ritme. I per tal que el discurs sigui més coherent, combina les mateixes paraules i, en certa manera lliga-les, cosa que ni els mateixos grecs no feren habitualment (...)* Els grecs creuen que ço que dóna esclat al discurs són els canvis de significació de les paraules que ells anomenen "tropos" i aquells girs del pensament que ells en diuen "figures".

Un fragment del *Sobre l'amistat* pot servir d'exemple per a entendre la substància de l'estil ciceronià: *Els amics, fins i tot quan són absents són presents, fins i tot quan són pobres són rics, fins i tot quan són febles i (cosa ,és difícil de dir) fins i tot quan són morts són vius.* A més, fa

pensar; oi? Ciceró pensa des de l'acció i analitza els sentiments. Considera que les virtuts (especialment les de caire polític) consisteixen bàsicament en el seu ús, de manera que un virtuosisme exagerat (per a ell, els dels estoics), podria resultar fins i tot contraproductiu des del punt de vista cívic. És el que avui considerariem un conservador intel·ligent i escèptic. Un perfil, en síntesi, molt proper al que es necessita en moments de canvi. Ciceró torna a interessar perquè, com va dir el seu traductor català Joan Manuel del Pozo, sintetitza una idea central en el pensament clàssic: "que el viure bé i el pensar bé estan indissolublement fosos", sense que sigui possible establir quin dels dos elements (viure o pensar) és més important que l'altre. En paraules del professor del Pozo, en Ciceró: *la capacitat del saber és simultània i equivalent al deure d'usar aquest saber* [Cicerón, conocimiento y política. Madrid: Centro de Estudios Constitucionales, 1993]. Aquesta barreja de filosofia i pràctica comunitària és un tret de Ciceró que, com el seu escepticisme, el fa molt proper a la sensibilitat contemporània.

Però Ciceró torna també en filosofia política. Està essent recuperat per la teoria del republicanisme cívic com una alternativa al liberalisme i al socialisme en hores baixes. I torna, a més, perquè algunes de les seves obres parlen de temes eternals que afecten la vida quotidiana. Ciceró serveix fins i tot per a l'autoajuda. En una Europa cada cop més envellida, el seu diàleg *Sobre la vellesa* s'ha convertit en moda, com a manual de saber-viure, sobretot perquè argumenta que els joves han de saber envellir i els vells han de procurar rejuvenir, sinó volen caure víctimes d'una vida entotsolada. La vida, que segons el pensador romà *no s'ha de desitjar àvidament, ni abandonar sense causa*, troba en la seva obra una defensa molt interessant: precisament perquè la vellesa és el temps que ja no cal esperar res, és també el temps de gaudir el present amb més intensitat, si cal que la joventut. Norberto Bobbio, el pensador polític socialista italià, va publicar, en complir 87 anys, un *De Senectute* (1997), que fou tota una reivindicació de la paraula "vell" en oposició al cerimoniós "ancià". Els seus arguments no són altra cosa que la renovació de les idees ciceronianes. Això sí, Ciceró es considerava vell als 62 anys. És a dir, avui li faltarien cinc anys per la jubilació.

El seu llibre *Sobre l'amistat* és també un bon manual per a temps convulsos. Encara el dia 11 de juny d'enguany, l'agència Europa Press explicava que a Espanya, el 22% dels llocs de treball s'aconsegueixen a través dels amics. De manera que llegir Ciceró i aprendre com tractar els amics sembla encara una opció assenyada.

A Catalunya, la fundació Bernat Metge porta traduïts 35 volums de la seva obra i no pot dir-se que Ciceró sigui un desconegut. Fins no fa gaire temps, traduir Ciceró construïa una de les obligacions (diguem-ne tortures) inherents a tot bon batxiller. Així Ciceró va aconseguir fer-se antipàtic a diverses generacions, a còpia de perdre's en disquisicions gramaticals diverses. Com sovint passa, el nen i l'aigua bruta es van escolar pel mateix desguàs i la saviesa antiga es va perdre en formes rococó i neoclàssiques, simplement anacròniques. Ara com ara, el filòsof que recomanava als polítics *actuar amb pietat i raó* gairebé ha desaparegut de la tradició política nostrada. La recent traducció de *La República* i *Les Lleis* al català, que en altre temps hauria de ser considerada un esdeveniment editorial, ha passat gairebé desapercibuda. Potser ens falten polítics que "sàpiguen llatí" en els diversos significats de d'aquesta expressió tan tradicional? Els clàssics ens aporten bases per al pensament d'avui, perquè mentre les tecnologies canvien, la naturalesa humana tendeix a romandre inalterada. Allò que Ciceró anomenava *consensus bonorum omnium* (l'entesa de tota la gent de bé), que no s'ha de confondre amb l'entesa entre els poderosos, continua essent avui també l'essència mateixa de l'activitat política.

Poca gent com Ciceró per acostar-nos a la naturalesa de la política, a la vellesa i a l'amistat. Poca gent com Ciceró per recordar-nos que la virtut jurídica per excel·lència no és la justícia sinó la jurisprudència. Ara com ara no està de més recordar que el temps polític que estem vivint des de les passades eleccions municipals demana, precisament, prudència. Pocs llibres com els de Ciceró, ensenyant prudència, poden ser tan necessaris en els moments que estem vivint. Aquest estiu, porteu-lo a la platja.

Publicat a *El Temps*, juliol 2015